

FNSiN

NOS

Nr 3 2016 Årgång 38

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan anknytning till länderna i Norden.”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken.

Läs mer på vår hemsida

www.fnsin.nu

Föreningens adress:

c/o Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna

Medlemsavgiften 2016

Fullbetalande medlem 160 kr
Ny dito efter 1/7 80 kr
Famijemedlemmar
(oavsett antal) 80 kr

Plusgiro: 67 01 50- 2
Medlemsavgifter och beställning
av skrifter

e-post : info@fnsin.nu

FNSiN styrelse

Ordförande:

Bente af Edholm
Fritiofsvägen 4
182 54 Djursholm
08-622 55 25; 070-4000199
bente.fnsin@gmail.com

Vice ordförande:

Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarngata 14
118 64 Stockholm
072- 9921669
soibis@outlook.com

Sekreterare:

Camilla Berg
Fredrikslundsvägen14
168 34 Bromma
08-26 25 84
camilla_berg@spray.se

Kassör:

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
e.elvers@bredband.net

Övriga ledamöter:

Nina Bohigas
Dovregatan 14, lgh 1102
164 36 Kista
070-4547724
Nina_bohigas@hotmail.com

Eric Bolander
Tegelsmöravägen 11
748 42 Orbyhus
0295-61 312 ; 072-3181225
eric.bolander@telia.com

Lisbet Scheutz
Löjtnantsgatan 8A
115 50 Stockholm
073-9924125
Lisbet.scheutz@gmail.com

Anders Tunevi
Swedenborgsg. 21
118 27 Stockholm
08-720 22 67; 070-5683513
anders@anderstunevi.se

Lars-Olov Wallin
Södermannagatan 57
116 66 Stockholm
070-1714829
Lars-olov.wallin@home.se

NOS redaktion:

Bente af Edholm
Soili Bisi Ström
Anders Schærström

Ansvarig utgivare :

Anders Schærström,
Kometvägen 49, 183 48 Täby;
08-758 30 03; 070-693 91 28
anders.schaerstrom@telia.com

Material till NOS skickas till:
nos.fnsin@gmail.com

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.
Manusstopp 1 dec/mars/juni
resp. sept.

Tryckt hos:

Ordgruppen/
Författares Bokmaskin

Internet

www.fnsin.nu

Webbansvarig:
Monica Kristensson
Sickla Kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11

Webbredaktionen har utökats
med

Anders Tunevi
Swedenborgsg. 21
118 27 Stockholm
08-720 22 67;
070-5683513
anders@anderstunevi.se

Våra böcker:

	normal	medlem
De goda ogräsen	75	50
Gotska Sandön	100	75
Kall ökensand	75	50
Spetsbergen	50	30
Tyresta	20	10

(Porto tillkommer)

Beställ genom Erik Elvers e.elvers@bredband.net

Omslagsbilder:

Framsida: ”På Amsterdamön, Svalbard, hade jag hösten 2015 nöjet att träffa valrossen Valle.”
Foto: Owe Lundin

Baksida: Glasmosaikvägg i Tibble kyrka, Täby
Foto: Sara Mariasdotter

Ordföranden har ordet

Sveriges farligaste djur! Nej det är inte varg eller björn eller liknande, inte ens huggorm - utan det är faktiskt det lilla krypet **fästingen**. Inte för att den i sig kan överman oss, utan för de smittor den sprider med sittbett. Förutom den vanliga *Borrelia*-bakterien och TBE-viruset, så har man detekterat ytterligare 17 olika smittämnen i svenska fästingar. Infektionerna kan smitta via ett enda fästingbett! **Borrelia** finns dessutom i flera varianter, som inte ens ger någon ringformad rodnad (endast i 30-50% av fallen), och då är det ju svårt att veta att man drabbats just av *Borrelia*. Andra symtom på *Borrelia* kan vara allt mellan utmattning, huvudvärk och minnesproblem till känsselförlust, förlamning, hjärnhinneinflammation och hjärtproblem! Hur många kan inte vara drabbade av infektioner från fästingbett? Gissa om mörkertalet är stort! Man kan läsa lite mer om fästinginfektioner (t ex finns 23 olika symtom listade här) på denna websida:
<http://borrelia-tbe.se/index.php>

I förra numret skrev jag om framtida matrender, som att äta insekter. Men jag är säker på att jag i alla fall aldrig kommer att äta fästingar. Däremot tror jag hellre på möjligheten att alger kan bli en framtida föda, även globalt sett. **Alger** finns i hav, sjöar och floder, och består av tiotusentals arter havsväxter som kan omvandla solljus till antioxidanter, omega3, med flera nyttigheter. Alger som mat är ju inget nytt påfund precis, det har funnits sedan mycket lång tid (>1000 år) i östasiatiska köket, Idag känner vi till t ex japanska sushi. Jag har också smakat koreanska snacks av torkade alger, som kallas "sjögräs-chips" men består av alger (vilket inte är detsamma som sjögräs). Det finns även en

"algsallad", bestående av arterna: wakame, agar agar, konbu, gigartina, dvs torkade alger (väger ingenting) som ska blötläggas ca 5 min i iskallt vatten (perfekt tex vid en fjällvandring!).

En något modernare klassiker för oss nordbor är naturligtvis **potatisen**. Importerad prydnadsväxt från Peru på 1600-talet (av Olof Rudbeck). Det var först vid 1700-talets slut som Jonas Alströmer lärde folk att äta rotknölen. Det finns över 1600 potatissorter, en kär rotfrukt med många namn, några exempel är knöl, pära, potät, pumatass, kartoffel, - det finns mycket att lära om potatisen. Ett boktips är Anna Frosters "Potatis - om pumatassar, kupning och obändig livsvilja".

Päronet är en annan god växt/frukt som jag gärna äter - och jag blir glad när jag ser att mitt päronträd ler emot mig.

På tal om växtrender för året, så är det helt klart att folk gillar att odla sådant som man kan äta, och intresset växer för nya platser att odla på. Inte bara balkonger och terrasser utan även parker, hustak samt inomhus och speciellt då **luftrenande växter** - samt naturligtvis ekologiskt, vilket främst ungdomarna föredrar.

Ät gott och nyttigt, odla mer och var nyfiken!

Trevlig sommar önskar
 ordföranden
 / Bente

Det glada päronträdets i min trädgård.

Kokbok 2: Danish fish pudding

Danish fish pudding

1 lb. fish cooked and flaked

1 lb. can salmon, drained

¾ cup bread crumbs

2 tbs. lemon

½ tsp. salt

¼ tsp. pepper

4 eggs, separated

¼ cup melted butter

Combine fish, salmon, bread crumbs, butter, lemon juice and seasonings. Beat egg yolks. Add. Beat egg whites until stiff and fold into baking dish and bake at 350 degrees for 30 to 35 minutes or until firm.

Det blir säkert gott och receptet kunde lika gärna vara svenskt. Inget konstigt med det. Däremot kommer det från en egendomlig källa: Famous native recipes of the Virgin Islands, Florida. Illustrated and gathered from outstanding cooks of the island by Dea Murray. Copyright 1970 By Dukane Press, Inc., Hollywood. Boken är ”dedicated to the cooks of the Virgin Islands, who brought with them their various heritage to blend with the islands natural resources. Result – a delightful blend of native Virgin Islands Recipes – for all your help I thank you.” (Där finns också ett par engelska recept.)

Min man reste till Kitt Peak i Arizona (för observationer för sin avhandling) och hade med sig flera intressanta kokböcker hem. Den här är ett häfte på trettio sidor med recept på Turtle stew, Sweet potato lobster loaf, Stuffed breadfruit, Mango steak och andra liknande rätter med lokala råvaror. Men dansk fiskpudding? Och var ligger Virgin Islands, Jungfruöarna? Någonstans i Karibien? Så blev det att studera.

Jungfruöarna ligger i Västindien

(Karibien) och hör till Antillerna, som är en bergskedja som går ut från Florida och dyker upp som Cuba och fortätter i Jamaica, Haiti och Dominikanska republiken ner till Puerto Rico och Virgin Islands (Stora Antillerna) samt fortsätter med mindre öar (Små Antillerna), bland dem Juan Fernandez-öarna med Robinson Crusoes ö Masatierra och Sveriges gamla koloni Saint Barthélemy, och därefter i en båge ner till Trinidad med staden Port of Spain och till slut Venezuela.

Jungfruöarna l. Virginiska öarna (eng. *Virgin islands*), en till de små Antillerna i Västindien hörande ögrupp, ö. om Puerto Rico, -. J. äro bergiga, höga och odsliga och endast de större producera socker, rom, majs, kaffe, bomull, indigo och tobak. Skogarna innehålla värdefulla träslag, de kringliggande hafven äro fiskrika. Klimatet är jämnt och sundt, men våldsamma orkaner härja ibland. J. upptäcktes af Columbus på hans andra resa /1493/ och erhöilo benämningen Las Virgines efter den katolska legendens elfva tusen jungfrur. (Nordisk Familjebok, NF) /Öarna/ koloniserades under 1500-talets lopp av spanjorerna, varvid de infödda indianerna bragtes i slaveri och småningom utrotades; som arbetskraft ersattes de tidigt av importerade neger-slavar. De andra europeiska sjöfararnationerna började snart rivalisera med spanjorerna om besittningarna i Västindien och privilegierade västindiska handelskompanier upprättades. 1625 och åren därefter grundades de första engelska kolonierna. (Svensk Uppslagsbok, SU)

På 1600-talet voro öarna tillhåll för buckaniärerna /sjörövare i Västindien/. 1666 slog sig de första engelsmännen ned här. 1671 tog Danmark Saint Thomas i

besittning och 1684 Saint John och fick behålla dem i freden i Utrecht 1713, då Storbritannien tillerkändes de flesta öarna. (SU)

Karibien med Virgin Islands utgjorde ett av de tre hörnen i den atlantiska triangelhandeln. Den bestod lite förenklat i att europeer, främst engelsmän, fångade eller köpte slavar i västra Afrika i ”slavkusten” från övre Guinea ända ner till Nigeria mot gevär, krut och kramvaror (glaspärlor mm). Därifrån fördes de till sockerplantager i Karibien och bomulls- och tobaksplantager i sydstaterna i USA, främst Virginia. Socker, bomull, tobak och andra kolonialvaror såldes till Europa.

Den här kommersen var inte ny. Redan på 1200-talet hade den sahariska slavhandeln börjat, då krigsfångar från de många krigen mellan rivaliserande små kungadömen eller stammar i Guinea såldes till arabiska köpmän. Det kom att bli regionens största ekonomiska sektor. Slavhandeln blomstrade ännu i mitten av 1800-talet. Resehandboken Kanarieöarna, av Ingemar Pallin (1975), har en intressant passus. På den tiden hörde Västsahara fortfarande till Spanien och på slutet i boken finns en kort beskrivning av Sahara: Rio de Oro. ”Intill själva militärstaden ligger den arabiska tältstaden, där man kan beskåda hantverkare av olika slag, från kopparslagare till väverskor. *Negrerna, som blandar sig med araberna, är slavar, vilket man emellertid inte skall ta alltför illa vid sig av. Slav kan i Spanska Sahara närmast översättas med ’trojännare’. Flera av de färgade har för övrigt köpt sig fria.*”

Den europeiska slavhandeln började på 1500-talet från Portugal och blomstrade under 1600- och 1700-talen. Den var mycket lönsam och

skapade stora förmögenheter.

Jamaica upptäcktes 5 maj 1494 af Columbus, som kallade ön Santiago, och togs 1509 i besittning af spanjorerna. ... Redan 1655 eröfrades ön af engelsmännen ... och afträdde till dem formligen 1670. Från denna tid blef J. hufvudsätet för brittiska välde i Västindien.

(NF)

Befolkningen utgjordes från början af indianer (af arawakstammen), hvilka dock voro utrotade redan 1558. I deras ställe infördes negrer som arbetare. ... Det uppgifves, att 610.000 negrer införts 1860-1786, och då de behandlades mycket hårt, uppstodo slafkrig ... (NF) Jamaicas befolkning är till största delen renrasiga negrer. ... Negrerna äro ättlingar till slavar, som infördes till de engelska plantagerna på J. under 1600- och 1700-talen. Jamaicanegern är känd i hela Västindien för att vara en mycket duglig arbetare. (SU)

En visa från folkskoletiden dyker upp i minnet: ”Nisse tänker sjöman bli, segla till Jamaica, hämta ett bananparti ifrån ön Jamaica. Skall så hämta hem till mor socker ifrån Cuba, sockertopp så stor, så stor, hem till mor från Cuba. Köper i Brasilien fina kaffebönor, går sen till Sicilien med sin last av bönor. Apelsiner får han där ... Och i Holland köper han hyacinter vackra, -. Far sen hem till Sveriges kust, hem till mor i stugan. Då blir fest med liv och lust, stort kalas i stugan.”

(Socker var också den första stora produkten från La Palma. Även här köptes svarta slavar från Guinea. År 1578 fick en plantageägare den lokala regeringens tillstånd att importera 500 slavar från Guineas kust. De köptes genom en handlare från Lissabon. Många människor i de gamla sockerodlingsområdena, Argual, Tazacorte och Los Sauces, är fortfarande mörkare än resten av befolkningen. På Gran Canaria är det mycket tydligt. Där finns det också en stad som heter

Ingenio, sockerfabriken, samma ord som ingenjör och engelskans engine.)

Kolonialhandeln påverkade livet på många sätt i Europa. Tobaksrökning, tobakstuggning och snusning blev populärt (i slutet av 1700talet var det en tid ett mode bland damerna i högsta societeten, bland dem Frankrikes drottning Marie Antoinette, att snusa), socker blev med tiden tillgängligt för de bredare samhällslagren, folk började dricka kaffe och i mitten på 1800-talet förändrade den billiga bomullen modet: tant Brun, tant Grön och tant Gredelin klädde sig i krinolin med många meter tyg i kjolen. Den svenska linodlingen kunde inte hävda sig i konkurrensen.

Danska Västindien

Sedan under 1630-talet danska fartyg börjat taga del i sjöfarten på Västindien, blev det för Danmark ett önskemål att där ute ha en fast stödjepunkt. En sådan menade man sig ha funnit i ön S:t Thomas, som 1666 togs i besittning för danska kronans räkning. Den första expeditionen misslyckades helt, men ön togs 1672 åter i besittning av ett nyskapat västindiskt kompani. Trots att 1673 neger-slavar börjat importeras, gick kolonin föga framåt. ... D. led svårt av ett slavuppror 1733-34, men samtidigt därmed fick det en stor tillökning genom Danmarks köp 1733 av ön S:t Croix. D. gick nu för en tid en glänsande utveckling till mötes. (SU)

Även **Sverige** deltog i handeln: år 1649 grundades Afrikanska kompaniet eller Guinea-kompaniet, på initiativ av Louis de Geer, för att främja den svenska handeln. Vid Cabo Corso (nuv. Cape Coast Castle) på Guldkusten anlades en handelsstation, och, enligt Svensk Uppslagsbok, med infödingarna kommo svenskarna bra överens. Den bestod i elva år. Sveriges deltagande i slavtrafiken var dock blygsamt: av totalt minst 34.941

slavskeppstransporter inom den transatlantiska slavhandeln förekom ca 50 svenska transportörer. Sammanlagt var ca 0,1 % av de transatlantiska slavtransporterna svenska. (Wikipedia: Svensk slavhandel).

På Gustaf III initiativ köpte Sverige 1784 S:t Barthélemy av Frankrike, en viktig handelsstation. Den varade längre, i nästan hundra år. 1877 återköptes kolonin på svensk begäran av Frankrike. Kommandanten på S:t Barthélemy, Samuel Mauritz von Rajalin, föreslog att invånarna skulle beredas tillfälle till slavhandel, enär slavar behövdes för öns uppodling. Kompaniet fick rätt att driva denna handel men direktionen ställde sig avvisande. Människohandel ansågs ovärdig. Däremot var det tillåtet för öns invånare att privat bedriva slavhandel.

Christofer Carlander var läkare och biolog i Linnés anda. 1787 reste han till S:t Barthélemy som skeppsläkare och stannade i fem månader, varunder han förde en dagbok där han beskrev livet i kolonien och dess natur. Svenska Vetenskapsakademien har gett ut hans resejournal, Resan till S:t Barthélemy, 1787-1788. (Bidrag till Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens historia XIII, 1978). ”Stadens /Gustavia/ invånare äro Engelmän, Fransoser och Swenskar för det mäst, fastän här finnes folk af alla nationer och tungomål, Holländare, Danskar, Americaner, Spanjorer, Tyskar etc. Af dessa finnas antingen Europæer eller Creoler, utom af svenskarna, som ännu ej hunnit Creoliseras.

Carlander beskriver sällskapslivet på S:t Barthélemy med tejudningar, middagar, biljard, kortspel, tufffäktningar och baler. /”Negrarna eller de Couleurta/ smaka nöjet deraf äfven så lifligt och hjärteligt, som någon annan hwit eller gulblek. Mulatrer, Mulatresseer och de bättre Negrar sammantråda helt ordentligen med Gou-

verneurens tillstånd och dansa äfwen så ordentligt sina menuetter och contradanser och ofta bättre än de förnäma hwita.”

Carlander var djupt religiös och i sin journal hade han skarpa invändningar mot påståendet, av en engelsk författare, att slavarerna borde hanteras illa - ”for Self-preservation” - och med hård disciplin, vilket skulle göra dem lyckliga. Men, sade Carlander, svarta människor – fastän från Afrika – äro också människor, ha känslor och även en inplantad godhet av sin skapare. (Slaveriet upphävdes 1847.)

Sådana skrupler hade varken **Robinson Crusoe**, som han kallas i originalversionen, eller hans förlaga i verkligheten, Alexander Selkirk. Svensk Uppslagsbok:

”Selkirk, Alexander, engelsk sjöfarrare, buckaniär (1677-1721), vars femåriga vistelse 1704-09 på en av Juan Fernandez-öarna, Masatierra, väckte stort uppseende i samtiden och gav Daniel Defoe uppslaget till ”Robinson Crusoe” (1719). Originalets titel: The life and strange surprizing adventures of Robinson Crusoe, of York. Mariner: Who lived eight and twenty years, all alone in an uninhabited island on the coast of America, near the mouth of the Great river of Oroonoke. Having been cast on shore by shipwreck, where in all the men perished but himself. With an account how he was as last as strangely deliver'd by pirates. Written by himself.”

Den första svenska översättningen kom ut 1752, men de flesta av oss känner nog, precis som jag, bara till Barnbiblioteket Sagas version som är en omtolkning av originalet till en romantisk berättelse om överlevnad på en öde ö.

”Efter att ha levt i Brasilien i fyra år och blivit framgångsrik plantageägare, hade jag inte bara lärt språket. Jag blev bekant med mina grannar och med köpmännen i San Salvador, vår hamn. När vi

språkade, talade jag ofta om mina två resor till Guinea och hur man gör affärer i detta område. Det var mycket lätt att i utbyte mot krimskrams som glaspärlor, leksaker, knivar, saxar, yxor, glasbitar och liknande småsaker förvärva guld, spannmål och elfenben och dessutom negerslavar, som var i stor efterfrågan i Brasilien.” (ur kap. 6, min översättning från den spanska översättningen av originalet.)

8 juli 2010 hade The Guardian en artikel:

Appeal to keep former slave's portrait in UK.

”A portrait of a freed African slave has gone on display for the first time at the National Portrait Gallery ... The bright eyes of Ayuba Suleiman Diallo who had been a slave-owner and trader, are mesmerising gallery visitors, just as they did when he met King George II and leading intellectuals in the 1730s. -

Diallo, known in England as Job Ben Solomon, was born around 1701 into a wealthy family of Muslim clerics in Senegambia, West Africa. He was highly educated and spoke several languages including Arabic.

He was also a slave-dealer who was captured by a rival tribe and had his beard shaved as a humiliation. Diallo was sold into slavery and transported to a tobacco plantation in Maryland, - (Maev Kennedy)

I danska Femina nr 19, maj 2008, hittade jag en intressant artikel:

“Anne fandt sine rødder: Min tipoldemor var **slave**. ... Her i dåbsprotokollen i kirken i Fredriksted på St. Croix fandt Anne Walbom sin tipoldemors navn og oplysningen om, att hon var frigiven slave.” (Anne Walbom blev senare ordförande i Dansk Vestindisk Selskab) Artikeln avslutas med en faktaruta:

”Slaveriet et mørkt kapitel.

Tusinder af nulevende danskere er efterkommere af slaver fra Afrika

– mange uden at vide det. Deres forfædre blev gjort til danske slaver og lagde krop til udviklingen frem med det samfund, vi nyder godt af idag. Derefter blev slaverne stort set glemt. Deres liv og skæbne tegner et af de mørkeste kapitler i Danmarks historie. – ”

Den intresserade bör läsa Alex Frank Larsen: Slavernes slægt. Vägledande pris är 349 dkr (2008). 304 sidor. Boken kan köpas på dr.dk/netbutik och troligen också i dansk bokhandel.

Den danske författaren Troels Kløvedal har seglat jorden runt tre gånger och har skrivit en hel del om de här öarna, Robinson Kruse-romantiken och slavtrafiken. Mycket läsvärda!

Ingegerd Hosinsky

Källor:

Nordisk Familjebok (NF), 2:a uppl.

Svensk Uppslagsbok (SU), 2:a uppl.

Daniel Defoe: Robinson Crusoe.

Ediciones sm, Madrid 1987

(Danska) Femina nr 19, 2008

Nu ska vi sjunga. Ed. Almqvist & Wiksell, 1943

The Guardian 8 juli 2010

Viña Sosa, Julio (ed.): La cultura del azúcar: Los ingenios de Argual y Tzacorte, 1994

Wikipedia, div. artiklar

Ingegerd Hosinsky är etnolog och etnobotanist. Hon är sedan många år bosatt på La Palma, där hon har varit bibliotekarie på KVA:s solteleskop på Roque de Los Muchachos och guide på det arkeologiska museet i La Zarza. Hon arbetar nu med att sprida kunskaper om ätliga vilda växter och svamp och har skrivit en mycket uppskattad bok om svamparna på La Palma. För närvarande arbetar hon på en bok om de ätliga vilda växterna på ön.

Sveriges äldsta utomskandinaviska koloni

Baltikum har varit ett stort ämne i FNSiN den senaste tiden och historien om svenskarna där har berört medeltiden och främst nyare tid. För en arkeolog känns det därför som en plikt att berätta om den hittills äldsta kända svenska bosättningen där, nämligen Grobin i den sydvästra delen av den lettiska provinsen Kurzeme, vilket namn ordagrant betyder Kurland, landet där kurerna bor. Området hette Kurland redan under yngre järnålder, och det fortsatte ner i den nordvästra delen av det nuvarande Litauen. Artikeln handlar om svear, gotlänningar och förstas kurer. Tiden är ca 650 – 850, alltså i huvudsak yngre vendeltid och början av vikingatid. Man kan utan tvekan hävda att detta är inledningen till den svenska vikingatidens expansion in i Ryssland.

Mälardalen var redan under bronsåldern ett bebyggelseområde av betydelse med rik kultur. Många föremål härifrån är hittade öster om Östersjön, så kontakter var inte ovanliga. I Kurland finns skeppssättningar av svensk typ, kanske främst från det närbelägna Gotland, från bronsåldern.

I den romerske författaren Tacitus "Germania" från år 98 e. Kr. möter vi för första gång "suiones, svionerna", alltså svearna. De sägs vara mäktiga genom manskap, vapen och flottor. Skeppen är ovanliga, då stävarna är spetsiga i båda ändar. De framdrives med åror och saknar segel. Tacitus omtalar även de baltiska folken med det gemensamma namnet "aesti". Namnet suioner är en tidig form av ordet svear. I Beowulfkvädet från 700-talet möter oss Sveriges namn för första gång, Swiorice. Svearnas centrum var det nutida Uppland, vilket namn och begrepp infördes först under medeltid. I stället fanns de tre folklan-

den Fjädrundaland, Tiundaland och Attundaland. Kustrakterna kallades Roden eller Roslagen, där varje område skulle utse roddarlag för flottan, s.k. ledungsplikt. Roslagen har givit det finska namnet Ruotsi för hela Sverige, troligen även namnet "ruser" på de svear som grundade Rusernas land, Ryssland. Svearnas makt antas bl.a. ha berott på kontrollen av järnet från norr.

Källorna om svenska förhållanden efter år 500 blir vanligare än tidigare. Vid mitten av 500-talet införlivades Gotland i det allt mäktigare Sveariket. Vanligen erövrades områden med våld, men Gotland, som varit en av de rikaste handelsplatserna i Nordeuropa långt dessförinnan, gav sig enligt Gutasagan frivilligt under sveakungen i Uppsala, för att i gengäld få driva frihandel under svearnas beskydd i andra länder, mot en viss skatt, givetvis.

Den första sveakung som direkt sägs härja i Baltikum var en av de sista av Ynglingaätten, Yngvar, som stupade i Estland ca år 600. Strax efter år 650 lyckades Ivar, ursprungligen kung i Skåne, men ej i Danmark (!) anfalla och ta makten över svearna. Han levde länge och hann med mycket. Han fick tillnamnet Vidfamne. Han sägs i (de s.k.) sagorna ha dött vid Karelens kust på ett krigståg till Gårdarrike (Ryssland). De flesta sveakungarna hade tillnamn av någon speciell anledning, oftast syftande på någon bragd eller ett karaktärsdrag. Olov Skötkonung känner väl alla till. Hans fader Erik segrade över en dansk här vid Fyrisvallarna, någonstans utanför Uppsala, möjligen år 988, och kallas därför Erik Segersäll. Den historiska sanningshalten i detta fall bekräftas av att händelsen omnämns på minst tre samtida run-

stenar i Sverige (och Skåne). Men varför Vidfamne? Svaret är helt logiskt. Ivar Vidfamne var den tidiga sveakung som lade under sig fler områden utanför (det nuvarande) Sverige än någon tidigare kung. Hans erövring av Kurland sägs vara viktigast. Han regerade ett okänt antal år mellan ca 650 och framåt 700. Här har vi inga samtida runstenar. Ska vi tro på detta? Som framgår av denna artikel finns andra omständigheter som bekräftar sanningshalten även i denna "saga". Muntliga traditioner kan vara urgamla, alltså "muntlig litteratur".

Man känner numera till flera förhistoriska svenska bosättningar i Lettland, Litauen, Kaliningrad och Polen. Den äldsta och största heter numera Grobin (uttalas Grobinja), och på 800-talet Seeburg. Den ligger mycket strategiskt. Gissa var? Jo, mitt i det gamla Kurland. Där finns (numera rester av) tre gravfält. Två sveagravfält har bara högar, varav det största troligen har haft ca 1000 gravar; det mindres antal är nu ca 50. Det större räknade arkeologen Birger Nerman år 1929 till att ha ca 500 högar kvar. Endast detta gravfält besökte jag hösten 2014, utan att räkna gravar. Men jag såg väl minst ett par hundra i och intill en tallunge. Enligt en muntlig uppgift hade ryssarna på 1970-talet (?) byggt hus på vissa ytor med gravar.

Det tredje gravfältet består av flatmarksgravar som anses ha varit ca 1000. De är helt klart gotländska. Högrävfälten är belägna norr om Alandeån, som rinner genom den lilla stadens södra del, från öster mot väster, medan flatmarksgravfältet ligger söder om ån. Mitt emot detta och norr om ån ligger på en mot söder utskjutande, smal udde en flack fornborg av jord och sand. Väster därom vidgar sig ån

till en bred vik som liknar en hamnbassäng, och norr om den står en kvadratisk borgruin av sten och tegel från 1200-talet. Sten förekommer knappast i trakten, så borgen var uppenbarligen svårbyggd. För fornborgen nöjde man sig med jord och sand. Flerstädes i staden syns svart kulturjord, vars omfattning tillsammans med alla gravar visar att ett stort stadslänkande samhälle funnits här, som Birka och Hedeby, men ännu tidigare.

Alandeån rinner efter 11 kilometer ner i norra änden av Liepajasjön, där Lettlands tredje största stad, Liepaja, ligger. En grävd kanal från 1600-talet går från sjön genom staden och når havet vid en sandstrand ”utan ände”. Sjön ligger alltså numera i havsnivå, men ända till medeltiden kunde havsgående fartyg nå ända upp till Grobin. Med kanot på ån kan man ännu trotsa landhöjningen och färdas ner till sjön, den forntida havsviken

Somrarna 1929-1930 (då Lettland var en självständig stat) ägde omfattande arkeologiska utgrävningar på alla tre gravfälten samt i fornborgen. Ledande arkeolog var svensk, Birger Nerman, småningom professor. Huvuddelen av Grobin ligger norr om ån. I den östra utkanten av staden ligger det stora högggravfältet, i den norra utkanten det lilla. Den forntida staden borde då ha legat emellan de tre gravfälten. De äldsta gravarna på alla tre är anlagda ca 650 – 660, högggravfälten möjligen något tidigare än flatmarksgravarna. Båda högggravfälten användes till ca år 800, medan flatmarksbegravningarna upphörde ca 850. 33 högar undersöktes, alla uppbyggda av enbart sand. 102 gravar under flat mark undersöktes.

Gravskick och gravgåvor visar att alla undersökta gravar är svenska.

Högarna är typiska för svear, troligast från Mälardalen. De under

flat mark är utan alternativ gotländska. I högarna är främst män, oftast med vapen, begravda, betydligt färre kvinnor. De gotländska gravarna är oftare kvinnogravar än i högarna, även barn finns. Männens gravar innehåller sällan vapen. Kvinnornas gravgåvor är nästan bara tillverkade på Got-

Borgruinen i Grobin.

land, kanske även av gotlänningar i Grobin. Dessa omständigheter kan bara tolkas på ett sätt. De gotländska familjegravarna visar på en bosättning av fredliga (?) handelsmän, nära hemön, medan svearna var krigare till skydd för handelsplatsen, som möjligen var skattebefriad? De erövrade kurer tvingades däremot betala skatt till sveakungen.

I fornborgen på udden grävdes några provgropar. Fynd i botten-skiktet visade att borgen ursprungligen anlagts av de vendeltida svearna. I högre skikt fanns fynd av kurisk typ från 1000-talet.

Svearna försvann alltså ca år 800, gotlänningarna ca år 850. Det otroligt märkliga är att det finns en samtida skriftlig källa, som visar vad som hände båda ca 800 och år 854 eller 855. Detta är unikt tidigt i Sveriges historia.

Sveriges första (kända) missionär

Ansgar vistades här i vikingastaden Birka i Mälaren omkring år 830 och även 854 eller 855. Hans lärjunge Rimbert skrev ca 875 en biografi om Ansgars liv. Båda herrarna besökte Sverige och båda blev ärkebiskopar i Tyskland. Rimbert berättar att danerna (danskarna) hade anfallit kurer i

Seeburg, vars namn är en förtydning av ett skandinaviskt namn. Danerna blev totalt besegrade, hälften dödades. När Olov, då kung i Birka, samtidigt som Ansgar var där, hörde detta, samlade han en stor flotta och seglade till Seeburg (Grobin), alltså år 854 eller 855.

Rimbert skriver, kanske som förklaring till kung Olovs beslut, att ”Ett långt bort från dem (svearna) boende folk, kallat chori (**kurer**) hade fordom (650-800) lytt unders svenskarnas herravälde, men det var då länge sedan, emedan de rest sig och avkastat oket.” ”Länge sedan” måste betyda ca 50 år, då svearna försvann. Gotlänningarna drev ju bara handel, och fick uppenbarligen stanna kvar till BirkafloTTan anlände året efter danskarna, enligt källorna.

De stridsvana sveakrigarna lyckades efter ett långvarigt slag besegra

kurerna, plundrade staden och brände ner den totalt. Därefter omtalas Seeburg aldrig mer. Vad som hände gotlänningarna är okänt; ingen litteratur nämner detta. Men deras gravfält användes aldrig mer.

Uppmuntrade av segern lämnade

Fornborgsudden i Grobin i bakgrunden, med "hamnbassäng" bitom den. Till vänster om fotografen utanför bilden står en medeltida borgruin.

svearna sina skepp för att anfalla ännu en "kurort", som hette Apulia (enligt Rimbert). Staden är numera en liten by, som ligger 4-5 mil sydöst om Grobin, vid källorna till floden Barta, som rinner ner i Liepajasjön, liksom den mindre Alandeån från Grobin. Byn ligger i Litauen, utanför staden Skuodas, alldeles intill gränsen mot Lettland. Vad kan då Apulia heta idag, nästan 1200 år senare? Jo, Apuole, känd för att ha en av Baltikums mäktigaste fornborgar, av jord och sand som borgen i Grobin. Givetvis är då Grobin identiskt med Seeburg. Att Apuole är identiskt med Apulia kan ju inte betvivlas. Det tog vikingarna fem dagar att marschera till Apulia.

Kurerna gjorde kraftigt motstånd inifrån borgen, men efter flera dagars strider sände kurerna bud och förklarade sig beredda till underkastelse och att betala skatt till

sveakungen.

Norr om fornborgen finns ett stort flatmarksgravfält med enbart kuriska gravar ända från 200- eller 300-talet till 1000-talet. Jag vill dock påpeka att få av många gravar är undersökta, både här och i Grobin, vilket gör bedömningen

av befolkningstillhörigheten osäker. Den svarta stadsjorden söder om borgen har nämligen vendeltida svenska fynd. Vid utgrävning år 1931 av Birger Nerman m.fl. hittades i fornborgens lager från 800-talet jorden översållad med järnpilspetsar av östsvensk typ efter en strid, troligen från striden ca 854. Svearna hade alltså återvänt efter många år och fått sin hämnd.

Föremål i gravarna följer ofta modet hemma i Sverige. Man har sålunda haft frekventa kontakter över havet. Man hade troligen börjat segla i stället för att ro. Jag undrar varifrån de vendeltida svearna kom. Kanske kom de från 500-talets "metropol" i Gamla Uppsala med namngivna kungar i storhögar, och från 600- och 700-talens rika båtgravar i omgivningen, med till namnen okända hövdingar. Vissa föremål kan vara gjutna på Helgö, som är Birkas föregångare, men inte tätort. Birka

fanns ju inte förrän i slutet av 700-talet. Följdfrågan blir då när man började att segla. Tacitus nämnde inledningsvis att man rodde sina skepp. Hans fantastiska uppgifter måste ju komma från någon som hade besökt svearna och deras skepp. Svaret på frågan kan fås på Gotland. Det finns där olika tidstyper av ca 300 bildstenar, vilka bara tillverkats på ön. De utgör Europas största samling bilder från livet under förkristen järnålder, en unik bildskatt, från 400-tal till 1000-tal. Stenarna från 400-talet visar ibland smäckra skepp som liknar skepp från Medelhavets kulturer, med tydligt avbildade roddare, men aldrig något segel. Men redan på stenar från ca 550 avbildas skepp mer lika de senare vikingaskeppen, och nu med segel.

Experterna (?) tror sig kunna se och beräkna att alla skepp på bildstenarna, även från vikingatiden, haft en genomsnittlig längd på 7 – 12 meter, som Vikbåten i Roslagen, 9 meter lång, från 1000-talet. 7 – 12 meter skulle då ha varit tillräckligt på Östersjön, men ej på Atlanten. Visserligen är inte avstånden så långa, men sjögången kan vara hög när det blåser upp. Åren 2008 och 2010 hittades emellertid på Ösels södra udde två skepp nära varandra, begravda med totalt 43 dödade, svårt lemlästade skandinaver, mycket högväxta. De antas komma från Mälardalen eller Gotland. Arkeologerna nämner ett möjligt samband med Grobin. De är välutrustade krigare. Ett mindre skepp var en 11,5 m lång, smäcker krigsbåt med plats för sex par åror. Det andra var ett 17,5 m långt skepp, som man tänker sig ett riktigt vikingaskepp, och (nu kommer det) det har haft mast och segel. Det är det äldsta arkeologiskt belagda segelfartyget i Östersjöregionen. Det dateras till ca år 750. Det mindre skeppet är ca 50 år äldre.

Bildstenarna bekräftar alltså lo-

giskt svearnas möjligheter till expansion på vendeltiden, att snabbt och lätt segla långa sträckor. När vi kunde bygga Nordeuropas snabbaste skepp vore det väl märkligt om vi inte kunde tillverka segel, som man redan använt i tusentals år i Medelhavet. Angående Öselskeppen undrar jag om och hur en roddbåt kunnat färdas tillsammans med ett segelfartyg. Eller har den mindre båten trots allt haft ett monterbart segel som inte lämnat något spår. Eller visar fynden på två samtida händelser.

Apropå gotländska bildstenar kan tilläggas att vid en utgrävning av en hög i Grobin, år 1987, alltså i en mansgrav för en sveakrigare, hittades en liten bildsten, den enda kända i Baltikum. Graven och stenen dateras till sent 600-tal. Man kunde lättare förstå om den hittats i en gotländsk grav.

Förutom Grobin och Apuole har (hittills) två något senare skandinaviska boplatser med gravfält hittats längre söderut och delvis undersökts. Ett höggravfält finns i Wiskiauten i det ryska Kaliningrad, från ca 800 – 1000, möjligen en Birkakoloni. Det andra är ett gotländskt flatmarksgravfält i den polska staden Elblog (uttalas Elblong) från ca 750 – 900. Platsen var den kända vikingastaden Truso. Ännu längre västerut, utan

svensk historia, ligger vid floden Oders mynning den lilla polska staden Wollin, troligen den danska kungen Harald Blåtands och joms-vikingarnas flottbas Jomsborg på 900-talet. Längs hela baltiska kusten görs ibland föremålsfynd från 300- och 400-talen av gotländsk typ. Efter att skandinaverna blivit kristna och ”lugnat ner sig” blev rollerna ombytta, med ständiga baltiska piratattacker längs svenska östkusten under 1000–1200-talen. Mest känd är förstörelsen av Sigtuna år 1187. Strax därefter blev balterna äntligen kristna.

Avslutningsvis kan jag upplysa om att vikingafestivaler äger rum varje sommar i åtminstone Grobin, Apuole och Wollin.

Kjell Linnér i maj 2016

Foto och karta: Kjell

Litteratur:

Nerman, B. (1942) Sveriges första

storhetstid.

Nylén, E. och Lamm JP (1988):

Stones, ships and symbols.

Stenberger, M. (1971) Det forntida Sverige.

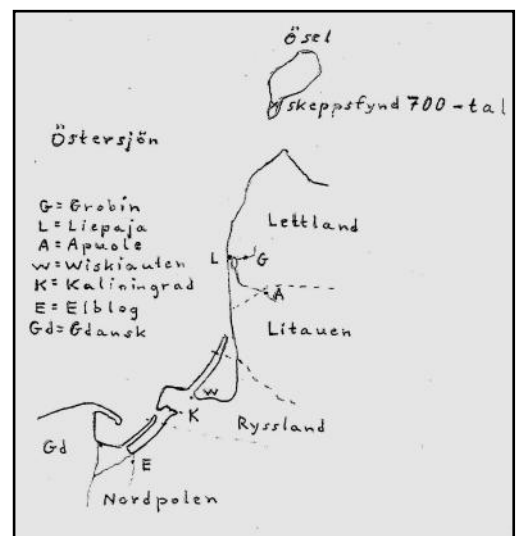
Populär arkeologi, nr 3, 2013

(tidskrift) om skeppsfynden på Ösel.

De två bästa guideböckerna om Lettland (och två andra om Estland) är skrivna av Pär Lindström.

Den flitige och vittbereste arkeologen Kjell Linnér planerar ett nytt besök i Lettland för att undersöka de skandinaviska lämningarna.

Den som vill veta mer kan kontakta honom på 08-583 563 93

Hälsning från Svalbard

Ripor

Skärnsnäppa

Valle – en skön själ

Nästan 40 år efter expeditionen med FNSiN 1976 landade jag i Longyearbyen igen, denna gång för att uppleva Svalbard från sjösidan. Bland annat ankrade vi upp utanför Danskön och Virgohamn (där André, Fraenkel och Strindberg lyfte med Örnen 1897 mot Nordpolen). Mitt emot Virgohamn ligger Amsterdamsdamön med Smeerenburg (på 1600-talet centrum för den holländska

Isbjörnar och tång

valfångsten). Vi tog oss dit med hjälp av fartygets gummijollar och hade nöjet att träffa valrossen Valle. Nyfiken stack han upp huvudet och undrade om våra två jollar måhända var någon avlägsen släkting. Själva gick vi och hälsade på hans familj c:a 50 m därifrån. När vi tittat oss mätta, återvände vi. Stannade till vid resterna av valoljekokeriet då vår båtchef plötsligt sprang ned till stranden: den nyfikne Valle bekantade sig med en av våra jollar. Valles betar inte är jättestora, men det var naturligtvis ändå svårt att hålla betarna utanför. Som tur var så fanns det en reparations-sats i jollen.

Vi gick alla ned till stranden och jag satte mig, fascinerad, i fören på en jolle för att titta på Valle som kom närmare. Och närmare. Till sist var han så nära

att jag blev osäker: efter nästa hasning skulle det bara fattas centimeter mellan oss. Hur hälsar man artigt på en valross – klappar på huvudet? Kliar bakom öronen? Frågar om han käkat några goda musslor i dag? Nå, på Svalbard är förbjudet att röra djuren, så jag förhöll mig passiv.

Men nu var det dags för återfärd till moderskeppet och jollarna lade ut. Valle själv föreföll tycka att det var kul, simmade i kapp med oss en bit ut på fjärden men gav upp då jollen planade.

Text och foto: Ove Lundin

Läs mer på Oves blogg:
<http://svalbardrunt.blogspot.se>

Hur gick det?

Längs Igelbäcken

Att följa ett vattendrag (nästan) från källan till utloppet är en tilltalande idé som Mats Gullberg och Kristina Hammar tagit upp på Turistföreningens program. Och låtit även FNSiN delta i. För oss som deltog i mitten av april blev det en omväxlande upplevelse – omväxlande innehåll, omväxlande väder.

En gång i tiden var den idag tämligen anspråkslösa och delvis kulverterade Igelbäcken segelbar. Att

följa den är också att vandra genom tiderna, för här finns spår av människor åtminstone sedan järnåldern och naturligtvis fram till vår tids förortsbebyggelse.

Vid Akalla by fick vi en presentation av byggnaderna. Längs vägen såg vi fornlämningar men också rester av militära lämningar från 1900-talet, däribland ett slags badkar där soldaterna kunnat tvätta sig i bäckvatten som samlats och blivit solvarmt. Vid Överjärva gård stannade vi en stund för att

träffa fåraherdinnan Ulla Alm, som sedan 20 år är eldsjelen i Föreningen Kulturlandskaparna.

På ett par ställen såg vi spår av bäveraktivitet. I Ulriksdals slottspark stod tibasten i sin mest praktfulla blomning.

Initiativ av det här slaget ger tillfällen att se platser, vägar och landskapsdetaljer man tidigare inte har tänkt på. Det är det vi har föreningsverksamhet till.

Anders Scharström

Trädvandring

Föreningens trädvänner och duktiga botaniker Eva och Lars Innings "tidiga trädvandring", då man skulle titta på kala träd och utifrån stam, grenar och knoppar försöka identifiera träden, lät som en intressant programidé, och det var faktiskt kul att göra promenaden och titta särskilt just på knopparna som kan se så olika ut.

Att lägga promenaden i Sköndal var också vältänkt: läget vid Drevviken är vackert och området bjuder på variation vad beträffar bebyggelsen. Vi beundrade bl a ett terrasshus, placerat i en sluttning, ritat av Axel Kandell i slutet av 1950-talet. (se bild).

Foto: Claes Göran Ström

Vårkvällsvandring i Bergshamra-Ulriksdal

Vi gick igenom Hökarängens fri-luftsområde där de enkla trä- och fanerstugorna berättar om hur arbetarna kunde få till en trevlig sommarvistelse med natur, bad och gemenskap. Vi utnyttjade den lilla dansbanan till att äta matsäck på.

Promenaden avslutades vid diakonininstitutionen Stora Sköndal. Marken här ägdes en gång av drottning Kristina, och hennes jaktstuga från 1686 står fortfarande på området.

Soili Bisi-Ström

Det var en kväll då allting tycktes blomma, grönska och kvittra. Inte riktigt allt, förstås. Det var för sent för tibasten. På Kvarnkullen var backsipporna på väg att avsluta säsongen. Erik visade och berättade med sin välkända entusiasm om hur stort och smått, gammalt och nytt, bildar lokalsamhället Bergshamra av idag, mitt i Ekoparken.

Vi var tolv, inalles, inklusive lilla Maja i en bärsele. Medlemmarna Erik och undertecknad representerade FNSiN bland deltagarna, och av den goda stämningen att döma kan vi hoppas att få med fler vandrare framöver.

Anders Scharström

Foto: Claes Göran Ström

Gammeleken vid Viggbyholm.

Eken blåste omkull 2009.

Foto: Sara Mariasdotter

Konst och ekar i Täby

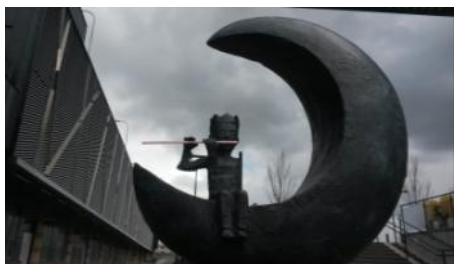
Vi var 10 personer, som gick en trevlig vandring med bra väder, i Täby för att titta på offentlig konst och ekar med ledare Anders Scharström .

Vi såg på konsten vid Roslags Näsby station, Täby C inkl. de vackra glasmosaikväggarna i Tibble kyrka och i biblioteket såg vi vikingakvinnan och storbonden

Jarlabankes farmor Estrid, (en autentisk modell skapad utifrån hennes skelett), utställningen ”Roslags-målarna 25 år” vid Ensta krog, till Rönningesjön, sedan via Viggbyholmgård (ekar) där vi dessutom fick se en räva. Vidare till Näsbypark C där vi skiljdes åt.

Vissa konstverk i Täby kan man hitta på kommunens nätsida (www.taby.se).

Eva Lange

Lille prins. Skulptur av Mats Åberg mellan Täby C och Roslagsbanans station. Invigd 2012.

(Sugröret ingår inte i skulpturen)

Nattvandring

Majnattsvandring – lång skymning som så småningom övergår i gryning. Den intensiva fågelsången som efter hand stannar av. Endast nattskärrans trolska surrande vibrerar genom skogen. Och så med ens vaknar alla småfåglar och fyller atmosfären med sin stämsång, var och en efter sin näbb och strupe. En gök står för solostämman.

Vi gick i skog och mark öster om Brottby med Bengt Dahlbeck som stigfinnare i STF-regi. Den här gången var vi sex personer, varav jag från FNSiN.

I ett vindskydd vid Lilla Harsjön stannade vi någon timme, då det var som dunklast, och råkade i samspråk med ett par sympatiska unga män vid deras välskötta brasa.

Fundera på detta till nästa vår, du också.

Anders Scharström

Recension

Birger Svanteson: **Gotska Sandön**. Almlöfs förlag 2015. En fotobok

En gestalt – en människa, en fågel, en sjöstjärna... Ett berg eller bara en skiftning i sanden? Det lilla blir det stora. Associationerna kommer till betraktaren. Det är bilderna som talar. Fotografen inskränker sig till ett fåtal poetiska kommentarer. En bild säger mer än tusen ord, sägs det. Att skriva mer om den här boken känns nästan som att prata sönder den.

Men: Birger Svanteson har haft gott om tid på sig att samla intryck och att göra ett urval från ett sextiotal besök på Gotska Sandön.

Bokens titel till trots ska man inte vänta sig några välkända vida vyer från stränderna, dynerna eller skogen på ön. Här är det detaljerna som får komma till uttryck, men inte bara enskilda träd eller stenar. Birger går närmare än så. Här finns stabila krumelurer i bark, kortlivade miniatyrdyner i sand, finmaskiga grenverk, alger på stammar, några små fjädrar i en

sänka, en flyktig vattenlinje I dessa enbart svartvita fotografier framträder detaljer som man knappast skulle upptäcka på färgbilder.

De flesta böcker läser man bara en gång, men detta är en samling konstverk mellan pärmar. Gång på gång kan man bläddra genom sidorna, upptäcka något nytt, begrundat, låta tankarna löpa. Det är djärvt. Det är oerhört raffinerat.

Anders Scharström

Program

STORA VIKA – APOLLOFJÄRILAR

Exkursion någon gång i juli.

Så här på sommaren kan det vara vanskligt att utanonsera ett bestämt datum, eftersom vi gärna reser bort, kanske med kort varsel. Därför kommer här en idé och i bästa fall kan några av oss hitta ett tillfälle att enas om.

Stora Vika, 10 km nordväst om Nynäshamn, är en av de artrikaste fjärlsmarkerna i Stockholms län, men där finns också spår av mänsklig verksamhet från stenåldersboplatser till kalkbrott och cementindustri. Man kan ta sig dit med buss från Nynäshamn eller vandra från pendeltåget i Ösmo. Jag har själv aldrig varit där men vill gärna upptäcka trakten.

Hör av dig så snart som möjligt, om du är intresserad av att slå följe en vacker sommardag.

Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com; 070 693 91 28; 08 758 30 03,

GOTSKA SANDÖN

Onsdag 3 - söndag 7 augusti.

Den årliga resan till Gotska Sandön blir i år en högsommarresa. Det är alltså tid för sol och bad men också strövtåg på ön. Vid den tiden kan man också hoppas på blåbär och rentav någon svamp i skogen.

Vi har ingen gemensam gruppbokning den här gången, så de som vill haka på gruppen får boka själva hos Sandöresor: www.sandoresor.se/pages/; e-måle: info@sandoresor.se eller tel 016-15 05 65.

Men vill du ha hjälp med att samordna inkvartering, eller om du undrar något, så hör gärna av dig till Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com; 070 693 91 28; 08 758 3003 eller Erik Elvers, e.elvers@bredband.net.

VI BORSTAR I PARKEN

Torsdag 18 aug kl 17.00

Dags för den årliga tillsynen av runstenen i Karlbergs Slottspark som FNSiN är fadder för. Vi träffas vid SÖ hörnet av Karlbergs Slott (sjösidan, närmast gångvägen från Birkastan) och går tillsammans till stenen i parken för att se hur den mår och försiktigt ta bort ev lavar och mossor. Liten picknick efteråt!

Ev frågor kan ställas till Erik Elvers, e.elvers@bredband.net eller 0738-526399

EKEN OCH ÄNGAR VID ROSLAGSLEDEN (TÄBY)

Lördag den 20 augusti kl. 10.45

I Täby finns åtminstone fyra särskilt värdefulla ekområden enligt Naturskyddsföreningen. I Täby finns också flera ängs- och betesmarker artrika biotoper som trängts tillbaka. Dessa har blivit inventerade och beskrivna i ett examensarbete vid naturgeografiska institutionen på Stockholms Universitet (Yolanda Karlsson, 2014). Några av dessa lokaler kan vi hinna med på en dagstur som ungefär följer Roslagsleden. Vi samlas på Roslagsbanans station i Täby kyrkby. Lämpligt tåg från Östra station avgår 11.20 från Ö. station (Kolla ev. tabelländring!) Via den medeltida kyrkan går vi till Fällbro ekhage, Torslunda, Hagby, Fjätursängen och Mörtsjöängen. Hur långt vi fortsätter beror på tid och ork. Buss finns i Skarpäng, men det går att fortsätta till fots.

Säg till senast den 25 augusti om du vill gå med. Anders Schærström, 070 693 91 28; 08 758 3003; anders.schaerstrom@telia.com.

SMÄLTER GRÖNLAND BORT?

Torsdag den 25 augusti kl 18.

Norska kyrkan, Stigbergsgatan, 24
Buss till Tjärhovsplan.

Att jordens klimat förändras och att det kan få stora, allvarliga följder för natur och samhälle är den dominerande vetenskapliga uppfattningen, men invändningar förekommer. I hög grad bygger forskningen på satellitbilder och datorberäkningar, men det behövs mera fältstudier. Vad som händer med Grönlands enorma istäcke är särskilt betydelsefullt.

Den svenska geografen och glaciologen **Åsa Rennermalm** är professor vid Rutgers University i New Jersey. Hon forskar, påtagligt, om den grönländska isens förändringar. Just i sommar tillbringar hon en period på Grönland och när hon gästar oss har hon alltså både färsk intryck och gedigna forskningsresultat att berätta om.

Samarrangemang för FNSiN, Föreningen Nordens Stockholmsavdelning, Föreningen Sverige-Grönland, och Studieförbundet Vuxenskolan

Föransmälan är inte nödvändig, men av praktiska skäl vill vi gärna veta hur många som kommer. Hör gärna av dig till Anders Schærström anders.schaerstrom@telia.com; 070 693 91 28.

HAVTORNSPLOCKNING

Lördag 24 september kl 09.00

Utfärd till stranden utanför Grisslehamn där vi brukar kunna plocka havtorn (gulröda mycket C-vitaminrika bär). Observera att bårtillgången inte kan garanteras.

De har dock mycket smak och syra så även små mängder räcker länge. Tillfälle till bad.

Vi far från Bergshamra torg kl 9.00 (T-stn Bergshamra norra uppgången) och stannar till i Grisslehamn för att köpa rökt fisk både på vägen till och från plockstället. Vi är tillbaka i Bergshamra ca kl 16.

Föranmälan till Erik Elvers, e.elvers@bredband.net, 0738-526399, eller Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com; 070 693 91 28; 08 758 30 03, senast onsdag 21 sept.

Säg till om du behöver eller kan erbjuda bilplats. Utrymmet i tillgängliga bilar är alltid avgörande för hur många som kan följa med. Om vi behöver hyra bil bör det förberedas i god tid.

NOS tipsar

KULTURRESA TILL FÄRÖARNA

Samfundet Sverige-Färöarna arrangerar en gruppresa till Färöarna i september. Resan med avresedatum den 15 september är en kulturresa med språk och historia som tema.

Mer information om resan och om hur man anmäler sig finns på samfundets hemsida:
samfundet-sverige-faroarna.se

Saknar du FNSiNfo?

I en del fall har FNSiNfo inte kunnat skickas ut till alla på sändlistan därför att hotmail klassat den som skräppost. Kanske har vi varit allför flitiga att skicka! Men om du inte fått FNSiNfo på länge eller bara sporadiskt, titta i din skräppostlåda om den kan ha hamnat där. Har du bytt e-adress meddela den nya till e.elvers@bredband.net.

Digital-NOS: Om du vill hellre läsa NOS på nätet än i form av papperstidning meddela det till Eric Bolander, eric.bolander@telia.com

Missöden i förra numret av NOS

Förra numret av NOS (2006-2) drabbades av ett par större fadäser. På framsidan försvann årtal och årgång. I en artikel på sidan 11 försvann ett större stycke mitt i texten. Orsaken tycks vara tekniska missöden i förening med mänsklig ouppmärksamhet. På föreningens nätplats ligger en rättad pdf-version. Re-

SVAMPGRUPP?

Vore det inte roligt och intressant att bilda en svampgrupp i föreningen? Men den skulle behöva organiseras lite mer än Ogräsgruppen, som verkar ha somnat in. Någon måste meddela mötesplats och klockslag mm och meddela deltagarna, men det är ju en syssla som kan gå runt. Intresserade kunde samlas med jämna (eller ojämn) mellanrum till temakvällar då man studerar de olika svampgrupperna och vad som utmärker dem: Kremlorna, *Russulae*, som ofta är röda, av latinets *russus*, röd, riskorna, *Lactarii*, som har saft, av *lac*, mjölk, och deras speciella fötter; *Marasmius*, som är så intressanta som krydda, bara som några exempel.

Vidare var svamparna växer och hur de växer: parasit, saprofyt eller i symbios och deras värdträd. Svamp i skönlitteraturen, t.ex. The documents in the case av Dorothy Sayers, en vetenskapligt numera inte alldeles korrekt historia men en högst läsvärd deckare. Svamparna i kulturen och historien - men det för kanske för långt. Tänk bara på flugsvampen! Utbyte av recept, naturligtvis. Där kan jag bidra. Svamp i gamla böcker från kristiden. Det finns ibland till och med anvisningar för kaffesurrogat av svamp.

Det finns många olika system för artbestämning, mer eller mindre komplicerade. Min egen bestämningsnyckel, som jag gjorde till svampboken, tycker jag förstås själv är den enklaste och bästa. Men om den direkt kan överföras till svenska förhållanden, vet jag inte. (Kanske inte - den svenska svampfloran är mycket rikare än La Palmas.) Den är mycket enkel och lämplig att börja med, innan man ger sig i in på det mer komplicerade nycklar, som finns i praktiskt taget alla svampböcker. Den översätter och skickar jag naturligtvis och Anders har boken.

När sommaren kommer, är det dags för utflykter och rapporter. Kantarellerna kommer redan i juni vissa år. Efter första frosten finns det inte mycket kvar att plocka, utom sammetsfotad nagelskivling (*Flammulina velutipes*), som tål ner till tio minusgrader. Den är nog tyvärr inte så vanlig och den är liten, så den fyller inte korgen, men när man har dragit av hatthinnan, är det en delikatess. Vintern är en tid av drömmar och studier i väntan på de första vårsvamparna.

Glöm inte föreningens motto:

Vi upptäcker tillsammans!

Ingegerd Hosinsky

Den som är intresserad av att delta i en studiecirkel eller dylikt om svamp kan ta kontakt med Anders Schærström .

